

prunorum of mellago graminis of in pillen met fel tauri of andere vehicula toegediend. Sommigen zijner waarnemingen zijn zuiver geschied, in anderen daarentegen verbond hij de anthraciet met andere meer bekende therapeutische agentia, zoodat het niet mogelijk is om uit deze tot de nuttige werking van het eerste te besluiten. J. HANLO.

BOEK AANKONDIGING.

G. RETZIUS, *Om några normalt, genom ankylos, försvinnande Kapselleder mellan sakralkotornas bagar.*

G. RETZIUS, *Bidrag till kännedomen om halskotorna.*

Beide opstellen, waarvan wij de titels hier hebben nedergeschreven, zijn afzonderlijke afdrukken uit *Medicinskt Archiv*, Jaargang 1864, en hebben betrekking op de kennis der wervelkolom. De verklaring van de onderscheidene deelen in het geraamte der gewervelde dieren heeft, zegt de schrijver in het tweede opstel terecht, steeds een dergewichtigste onderwerpen van het onderzoek der vergelijkende Ontleedkundigen uitgemaakt, en daarbij hebben zij altijd de ruggegraat en hare zamenstellende deelen tot punt van uitgang gekozen. Reeds vroeg heeft men ingezien, dat de wervels der ruggegraat gevormd zijn naar éénen typus, maar de gewigtige vraag, hoe men zich den typischen wervel moest voorstellen, werd eerst in den laatsten tijd aan een naauwkeuriger onderzoek onderworpen. Wat verder de verhouding der verschillende wervels onderling en tot den idealen wervel aangaat, daaromtrent blijft, niettegenstaande ongetwijfeld onderscheidene belangrijke vraagpunten door uitstekende Ontleedkundigen uitvoerig behandeld zijn, in meer dan één opzigt nog onzekerheid en tegenstrijdigheid over. Dit geldt in geene geringe mate van sommige deelen der halswervels, vooral van de twee eerste halswervels.

De tweede verhandeling bevat eene *Bijdrage tot de kennis der halswervels*. De twee eerste halswervels wijken bij den mensch en de zoogdieren van de overige halswervels in vele gewigtige punten af. Aan den eersten halswervel schijnt het ligchaam te ontbreken, en op de plaats van dat ligchaam vindt men een kleinen voorsten boog. — ALBINUS beschouwde dien boog als het ligchaam van den eersten wervel, en merkte op, dat, hetgeen men gewoonlijk als ligchaam van een wervel beschreef, gedeeltelijk ook door de voorste uiteinden van den wervelboog gevormd wordt. „*Atlas* (dit zijn zijne woorden in de verklaring der *Icones ossium foetus humani*. L. B. 1737, pag. 67) *jam in parvulis foetibus ad aliarum vertebrarum similitudinem constat ex duabus partibus lateralibus osseis, cartilagine a posteriore parte connexis inter se. Sic et priori parte sui ossa lateralia inhaerent cartilagini corporis, efficiuntque corporis partem, qua corpus illud tum caput sustinet, tum proximae vertebrae innititur.*” Hij voegt er bij, dat de voorste kraakbeenige boog in het midden later een klein beenpuntje (*granulum osseum*) aanbiedt, dat, langzamerhand aangroeiend, eindelijk den geheelen voorsten boog doet verbeenen. Sedert men echter (volgens RATHKE's waarnemingen) den *dens epistrophei* als het eigenlijk ligchaam van den eersten halswervel, dat met den tweeden halswervel vergroeid is, erkend had, werd het moeilijk voor den *arcus anterior atlantis* eene beteekenis te vinden, die boven bedenking verheven was. BERGMANN heeft, door verschillende gewigtige bewijzen uit de vergelijkende Ontleedkunde bij vogels en zoogdieren, trachten aan te toonen, dat de voorste boog, dien men bij den atlas als ligchaam van dien wervel

beschouwd had, even als RATHKE reeds bij de ringslang getoond had, een onder doorn. uitwas vertegenwoordigde; „*was man den Körper desselben nennt ist Nichts weiter als ein modificirter unterer Dornfortsatz.*” (*Entwicklungsgeschichte der Natter, Coluber Natrix*. Königsberg, 1839, pag. 120). Het kan tot bevestiging van deze opvatting dienen, dat G. RETZIUS bij het onderzoek der zaak tot dezelfde uitkomst gebragt was geworden, en eerst later met de meening van BERGMANN bekend werd, die in een klein opstel voorgedragen werd, hetgeen niet die opmerksaamheid gevonden heeft, waarop het aanspraak maken mogt (*Einige Beobachtungen und Reflexionen über die Skelettsysteme der Wirbelthiere, deren Begrenzung und Plan*. Göttingen, 1846, 8°). RETZIUS wil aan dit deel den naam van *hypapophyse* geven. Hij was lang verlegen, hoe men deze, bij reptilen langs al de hals- en de voorste rugwervels voorkomende deelen noemen moest. Uitwassen (*processus*) zijn het eigenlijk niet, maar deelen, die zich uit zelfstandige *centra* ontwikkelen (autogene deelen), en die daarbij dikwerf, zoo als het geval is bij onderscheidene reptilen, levenslang zelfstandig blijven, dat is te zeggen, niet met de wervels vergroeijen. Bij het kieken en bij verschillende vogels heeft RETZIUS eene, vóór den *dens epistrophei* liggende, beenkern gevonden, die in vorm en plaatsing met den voorsten boog van den eersten wervel overeenkomt. Deze boog is alzoo bij de zoogdieren te beschouwen als het eenig voorbeeld (*den enda representanten*) van eene structuur, die bij de vogels ook bij den tweeden halswervel en bij verschillende reptilen bij alle of bij de meeste hals- en bij vele rugwervels voorkomt. Bij sommige slangen en bij enkele andere reptilen (*Pseudopus apus*) heeft de tweede halswervel twee dergelijke *hypapophysen*, terwijl de eerste en ook de, op den tweeden volgende wervels elk de hunne hebben. Rekent men de eerste en tweede *hypapophyse* tot den eersten en tweeden wervel, dan is die van den derden wervel naar den tweeden en die van elken volgenden wervel als naar den voorafgaanden verplaatst te beschouwen; maar men zou ook kunnen aannemen, dat de derde *hypapophyse* tot den epistropheus, de tweede tot den atlas behoorde; bij deze voorstelling zou de eerste *hypapophyse* tot den achterhoofdsbeen-wervel gerekend moeten worden. Of men nu ook den voorsten boog van den atlas tot den occipitalen wervel terugbrengen of tot den atlas moet rekenen, dit schijnt evenwel zeker te zijn, dat de voorgedragene verklaring voor de hand ligt, en dat wij derhalve onze toevlugt niet behoeven te nemen tot eene andere voorstelling, zoo als bijv. die van LUSCHKA, dat het voorste gedeelte van den atlas een deel van eene wervelsynchondrose zoude zijn, die in vereeniging met het *ligamentum transversum atlantis*, hier, in plaats van tusschen twee wervelligchamen, rondom een wervelligchaam gelegen, dezen boog zou zamenstellen.

Er blijft nog eene andere bijzonderheid in de twee eerste halswervels ter verklaring over. Het eerste en tweede paar der halszenuwen gaat achter de deelen uit, die men, omdat zij de geleidingsvlakten dragen, als *processus obliqui* beschouwt, terwijl bij de overige wervels de zenuwparen vóór die uitsteeksels uit het ruggemergskanaal komen. Om dit verschil te verklaren heeft HENLE eene voorstelling van de zaak voorgedragen, die RETZIUS eene vernuftige bespiegeling (*än sinrik speculation*) noemt (zie *Handbuch der systematischen Anatomie der Menschen*, I, pag. 41, 42). RETZIUS beschouwt deze geleedingen in de twee bovenste halswervels, als beantwoordende aan de zijdelingsche geleedingen, welke LUSCHKA voor eenige jaren in de wervelligchamen van den hals ontdekt en beschreven heeft (*Seitengelenke des Körpers*). RETZIUS wil ze, ten einde de twee eerste halswervels er mede in te kunnen opnemen, liever *articulationes centrales arcuum* noemen. Deze geleedingen nemen in de opvolging der wervels van boven naar beneden in grootte af; zij zijn het grootst op de boven- en ondervlakte van den atlas. Hoe lager men in de ruggegraat komt, des te meer overtreft de hoogte der

wervellighamen die der bogen en des te meer worden deze lichamen door zeer hooge synchondrosen van elkander gescheiden. Ondertusschen schijnen deze zijdelingsche geledingen enkele malen, hoewel zeer zelden, ook tusschen de bovenste rugwervels voor te komen. De schrijver zag zulke geledingen in de drie eerste rugwervels van een' volwassen man, en geeft eene afbeelding van de bovenvlakte van eenen derden rugwervel, die deze *eminentiae centrales arcuum* duidelijk vertoont, vóór de *processus obliqui*, aan den achterrand van het wervelligchaam. De *processus obliqui* en hunne geledingsvlakten (*articulationes obliquae*) ontbreken tusschen het achterhoofdsbeen en den *atlas* en tusschen den *atlas* en *epistropheus*. In dit opzigt komen de zoogdieren met den mensch overeen. Bij vogels vindt men daarentegen werkelijke *processus obliqui* tusschen den eersten en tweeden halswervel, in plaatsing, gedaante en inrigting volkomen met die der volgende halswervels overeenkomende; zij zijn er echter niet algemeen, maar komen bij roof- en hoenderachtige vogels, en bij sommige zwemvogels en steltloopers voor. Deze bijzonderheid schijnt tot nog toe door de vergelijkende Ontleedkundigen niet opgemerkt te zijn. De schrijver toont verder aan, dat deze zijdelingsche geledingsvlakten en de daarmede verbonden *eminentiae centrales arcuum* met ribben of met beenige kernen, die men aan de halswervels opgemerkt en als hoofden van rudimentaire ribben beschouwd heeft, niets gemeen hebben, zoo als LUSCHKA wilde, die de bovengemelde deelen daarom *eminentiae costariae* noemt. Ze zouden anders ook aan rugwervels nooit kunnen voorkomen, zoo als wij boven reeds vermeld hebben dat somtijds waargenomen wordt. Evenmin is het uitgemaakt, ja het schijnt zelfs niet waarschijnlijk, dat de kleine beenkernen (*granula ossea*, ALBINUS, *Icones ossium foetus*, pag. 54), die men somtijds bij de halswervels waarneemt, en die MECKEL als rudimenten van ribben beschouwde, werkelijk daarvoor te houden zijn. Alleen de zevende halswervel van den mensch heeft eene beenkern, die men met regt als rudiment van rib beschouwen kan. Bij zoogdieren komt, zoo het schijnt, dat rudiment niet voor; RETZIUS heeft het wel is waar eenmaal bij een jong schaap en bij een jongen hond aangetroffen, maar het is echter bij deze diersoorten niet standvastig aanwezig.

De eerste verhandeling heeft de vorming van het heiligbeen tot onderwerp. RETZIUS toont aan, dat de drie eerste heiligbeenwervels aanvankelijk schuinsche uitsteeksels hebben met geledingen, die, gelijk andere geledingen met beursbanden, gevormd worden door twee schijven van hyalin-kraakbeen, te zamen gehouden door eene capsula, die inwendig synovia bevat. Er heeft dus ankylose plaats, eene verandering, die men anders uitsluitend als een ziekelijk beloop beschouwd heeft, maar die als natuurverschijnsel in de vorming van het heiligbeen voorkomt. In het vijftiende of zestiende levensjaar komt de verbeening tot stand. Tusschen den derden en vierden en tusschen den vierden en vijfden wervel vindt men nooit zoodanige geledingsvlakten, maar eene streng van vezels, een in de lengte loopende band, hecht de rudimenten der schuinsche uitsteeksels aanéén. Overigens gaat de verandering in deze geledingen van beneden naar boven voort, zoodat die geleding, welke tusschen den eersten en tweeden heiligbeenswervel bestaat, het langst aanwezig blijft. Gevallen, waar de eerste heiligbeenswervel (of aan ééne zijde of geheel) van het overige heiligbeen afgescheiden blijft, gelijk de schrijver er eenige voorbeelden van afbeeldt, zijn dus niet als vreemde en zelfstandig ontstane afwijkingen, maar veeleer als terugblijvende toestanden van oorspronkelijke vormen te beschouwen.

Wij hebben een eenigzins breeder verslag van deze twee opstellen gegeven, maar achten echter deze meerdere uitvoerigheid geregtvaardigd door hunnen belangrijken inhoud, terwijl ook de mindere bekendheid der taal, waarin zij werden geschreven en

waarmede de Referent zelve tot zijn leedwezen slechts onvolkomen bekend is, het meer noodig maakte een vollediger berigt te ontwerpen, daar eene verwijzing naar het oorspronkelijke waarschijnlijk voor slechts zeer weinigen hier te lande eenig nut kon hebben. Met genoegen zien wij in den jeugdigen schrijver, die nog te Upsal studeerde toen hij deze onderzoekingen bekend maakte, eenen toekomstigen waardigen opvolger van eenen verdienstelijken en ook in ons vaderland hooggeschatten vader; moge hij de hoop niet beschamen, die wij van hem moeten opvatten, wanneer wij op zijnen geest van opmerken en op zijne bezadigde en grondige behandeling van deze ontleedkundige onderwerpen het oog vestigen. ANDREAS RETZIUS was de zoon van eenen met roem in de wetenschap bekenden Hoogleraar te Lund, en thans zien wij door den jongen GUSTAAF RETZIUS de beoefening der wetenschap in het derde geslacht met eere voortleven,

Leiden, 1 Januarij 1865.

J. VAN DER HOEVEN.

BERIGTEN.

BINNENLAND.

NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER
GENEESKUNST.

Aan de Afdeelingen!

Namens het Hoofdbestuur hebben wij de eer mede te deelen, dat als Candidaten worden voorgedragen:

voor Secretaris Dr. J. ZEEMAN

en " J. TEIXEIRA DE MATTOS;

voor Penningmeester " H. BOURSSE WILS, te *Leiden*,

en " A. A. H. SUYCK, te *Utrecht*.

Voor een *binnen* Amsterdam woonachtig Lid des Hoofdbestuur, in plaats van den als zoodanig met het eind dezes jaars aftredenden Dr. J. PENN, worden door de Afdeeling aldaar voorgedragen de Heeren:

Dr. H. VAN CAPPELLE,

" J. TEIXEIRA DE MATTOS

en " L. J. SANDERS VAN LOO.

Het berigt der uit die voordragten door de Afdeelingen gedane keuze mag, volgens Art. 24, voor ult^o Maart worden verwacht, even als de mededeeling der voorloopige keuzen ter vervanging van de met het eind des jaars aftredende Heeren:

Prof. L. C. VAN GOUDOEVER

en Dr. A. MEURSINGE.

De Afdeelingen gelieven indachtig te zijn aan Art. 10 en van hare voorstellen aan de Algemeene Vergadering bij tijds het Hoofdbestuur te ver-wittigen.